МЕШОВИТА ГРАЂА, књ. XXXIV стр. 71-84
MISCELLANEA, vol. XXXIV pp. 71-84
УДК: 314.6(497.11)“1584„(093):94(497.11)

Драгана АМЕДОСКИ*
Историјски институт
Београд

КАСАБА КРУШЕВАЦ 1584. ГОДИНЕ (ФРАГМЕНТ ИЗ ОПШИРНОГ ПОПИСА КРУШЕВАЧКОГ САНЏАКА)**

***Апстракт*:** Попис који је у раду саопштен представља интегрални део детаљног пописа становништва Крушевачког санџака који је обављен 1584. године. Ово је последњи познати катастарски попис становника поменутог санџака из 16. века. Подаци које овај извор садржи односе се на крушевачке махале, занате, етнички састав становништва Крушевца и приходе.

***Кључне речи*:** Османско царство, 16. век, Крушевац, Крушевачки санџак, дефтер.

Крушевац, седиште српске средњевековне државе, задржао је положај регионалног центра и након коначног преласка у руке Османлија 1455. године. Како се налазио на стратешки важном положају за даља османска освајања, остао је важно насеље са израженом војном функцијом. Као такав, одређен је за седиште османске администрације на овом подручју.[1]

Убрзо након османског освајања, Крушевац је стекао урбане, демографске, верске и привредне услове за добијање статуса касабе – мањег градског насеља отвореног типа. Основни услов био је постојање џамије, што је реализовано и пре коначног освајања, у периоду од 1427.

* dragana.amedoski@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Од универзалних царстава ка националним државама. Друштвене и политичке промене у Србији и на Балкану* (Ев. бр. 177030).

[1] A. V. Fotić, *Alaca Hisar (Kruševac)*, The Encyclopedia of Islam Tree, Part 2010–1, Leiden – Boston, 2010, 59–60.

до 1444. године, изградњом богомоље чији је ктитор био султан Мурат II (1421–1444, 1446–1451).[2] Поред тога, Крушевац је имао и стално насељени муслимански џемат, више махала, џамије, чаршију и друге јавне објекте који су карактерисали једно насеље овог типа. Статус касабе са израженом муслиманском већином Крушевац је задржао током целог 16. века.

Иако се укупан број становника у граду није знатно мењао, муслиманска заједница је била у сталном порасту. Број хришћана нагло се смањио у периоду између пописа 1516. и 1530. и од тада њихова улога у животу града постаје све безначајнија. У наредних неколико година осипање становништва се наставља, али не у толико израженој мери.[3] Период до 1570. обележен је стабилизовањем демографске ситуације и повећањем броја становника; муслиманска заједница и даље наставља да расте на уштрб хришћанске. Иста ситуација је забележена и у попису 1584. године.[4]

Попис самог Крушевца чији превод у наставку саопштавамо јесте део детаљног пописа становништва Крушевачког санџака из 1584. који се чува у Анкари, у Генералној дирекцији за тапије и катастар.[5] Ово је последњи од укупно девет пописа наведеног санџака насталих у 16. веку.[6]

---

[2] Д. Амедоски, *Оријенталне грађевине Крушевца од османског освајања до краја XVI века*, Историјски часопис 55 (2007) 161.

[3] Д. Амедоски, *Крушевац у османском попису из 1536. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 29 (2008) 45–54.

[4] Defterhâne-i Âmire Tahrîr Defteri (у даљем тексту *TD*) 95, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlügü (TK), Kuyud-ı Kadime Arsivi (KKA), Ankara.

[5] Defterhâne-i Âmire Tahrîr Defteri (у даљем тексту *TD*) 95, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlügü (TK), Kuyûd-ı Kadîme Arsivi (KKA), Ankara.

[6] Збирни попис из 1516. године (İstanbul, Başbakanlık Arşivi (BBA) Tapu Tahrîr Defteri (*TD*) 55); Збирни попис становништва Крушевачког санџака који је објављен и потиче из 1530. године (*167 numaralı muhâsebe-i vilâyet- Rûm-ili defter (937/1530), II, Vılçıtrın, Prizrin, Alaca-hisâr ve Hersek Livâları, (Dizin ve Tıpkıbasım)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 69, Defter-i Hâkânî Dizisi: IX, Ankara 2004); Збирни попис целог санџака урађен у време султана Сулејмана I (1520–1566) (BBA, *TD 161*) и детаљни попис из истог периода који је само делимично сачуван (BBA, *TD 428*); Опширни катастарски попис Крушевачког санџака из 1536. (BBA, *TD179*) и његова сажета верзија, која није сачувана у потпуности (BBA, *TD 404*); Затим опширни попис Крушевачког санџака обављен за време султана Селима II (1566–1574), око 1570. године (BBA, *TD 567*); Збирни попис становништва из 1583. и опширни катастарски попис из 1584. који се чувају у Анкари, у Генералној дирекцији за тапије и катастар (TK, KKA, *TD 299*, *TD 95*).

Значај овог извора је у томе што пружа податке о бројности, верској и етничкој структури Крушевца у ово време. То је био изразито муслимански град, са 284 муслиманских и 41 хришћанским домаћинством. Од укупног броја муслимана било је 55 нових, са еуфемистичким именом Абдулах. Ово указује на то да је процес исламизације почео да јењава, будући да је 1570. године био врло заступљен и број конвертита је износио 31,3 одсто, док је 15-ак година касније само 19,3 одсто.[7]

Драгоцени су и подаци из овог извора који се односе на занате. У крушевачкој чаршији радили су: кројачи, бербери, пекари, позамантеристи, опанчари, сарачи, табаци, дунђери, кечеџије, алваџије, касапи, бравари, калајџије. Нарочито је интересантан податак да је у ово време у Крушевцу било 13 кројача. Поред кројачког, доста је био раширен и табачки занат. Међу хришћанима нема регистрованих занатлија.

Подаци из документа говоре да је 1584. у Крушевцу било укупно 17 махала; 14 муслиманских, од тога једна циганска, и две хришћанске, док је једна махала била мешовита.

ПРЕВОД

[38]

Крушевачки кадилук

Câm Крушевац

Џемат муслимана
Насух син Тургуда, Вели син Абдулаха, Дервиш син Изудина, Сулејман син Хусејина, Ејнедин син Мемија, Мехмед син Абдулаха, Хасан син Ибрахима, Ибрахим Иса, Али син Османа, Мустафа џундија,[8] Али џундија
Особа: 11

---

[7] *TD 567*, s. 29b–30a, 33a–70b; *TD 95*, s. 38–41. Године 1516. било је 314 муслимана, 1530. 280, 1536. 297, 27 преобраћеника, а око 1570. 338 муслимана, 106 преобраћеника. (*TD 55*, s. 4–11, 15–16, 20–36, *167 numaralı muhâsebe-i vilâyet- Rûm-ili defteri (937/1530), II*, s. 403–409, *TD 179*, s. 46, 68–74, 103–163, *TD 567*, s. 29b–30a, 33a–70b).

[8] Познаваоци вештине јахања, инструктори у јахању. Уз мустахфизе су распоређивани у утврђене градове. Било их је и у неутврђеним градовима где су бринули о јавном реду и безбедности у позадини. Више о томе у: A. Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975, 75–77.

Махала Софи Оруча
Пири Абдулах, *оштећено* кројач, Хасан Али, Ахмед Искендер, Меми син Алија, Хусејин син Алија, Мустафа син Абдулаха, Хизир Бали кројач, Перване кројач, Тимур Искендер, Мустафа Перване, Хаџи, Шабан спахија, Хасан Алагоз, Хаџи Мустафа, Ахмед кројач, Кејван берберин, Меми син Синана, Бехлул Мустафа, Дурак субаша,[9] Џиханшах кројач, Абди кројач, Илијас спахија, Хасан баша Абдулах, Хусејин Хасан, Хасан чауш,[10] Увејс син чауша, Ахмед син Хусејина спахија, Оруч Мухарем, Мехмед пекар, Худаверди Илијас, Хусејин Бали
Особа: 32

Махала хамама
Санџаг Халифа, хатиб са царским бератом, Бехрам син Абдулаха, Ферхад Абдулах, Перване Абдулах, Хасан Абдулах, Мехмед кириџија, Ибрахим позамантериста,[11] Јолџи Мустафа, Хаџи Мехмед, ... опанчар, Хизир Ресул, Илијас касапин, Али позамантериста, бравар Ахмед Абдулах, Хасан Абдулах, Хусејин сарач, Али џундија, Увејс џундија, Дервиш џундија
Особа: 19

Махала Побрдје
Хусејин џундија, Бехрам чауш, Махмуд џундија, Бехрам џундија, Хизир Челеби џундија, Первези џундија, Худаверди џундија, Ихтијар џундија, Али џундија, Абдулах сарач, Тургуд Хасан, Газанфер кројач, Меми син Сефера, Арслан син Дадулаха, Али син Абдулаха табак, Сефер опанчар, Мустафа Хусејин, Ибрахим син Абделшах, Осман син Мустафе, Оруч син Јусуфа, Меми син Хусејина, Ферхад син Абдулаха, Осман син Емира, Тахир син Емира, Хизир Пири, Вели син Абдулаха, Хасан Ејнебеј, Абдулах Хизир, Илијас син Исе, Мехмед син Хасана, Хаџи Реџеб, Али Ахмед, Хасан баша, Ибрахим Абдулах, Иса син Мустафе, Хурем син Арслана, Мустафа, Сефер син Ибрахима, Салих сарач, Хасан син Абдулаха, Али син Салиха, *замрљано*, Перване Абдулах
Особа: 42

---

[9] Старешина једног градског насеља или мање групе људи, који је пре свега био одговоран за одржавање јавног реда и безбедности на територији која је била у његовој надлежности.
[10] Дворски службеник који је у одређену провинцију био упућиван ради извршења царске заповести, а уколико је било потребно, надзирао је и извршење заповести.
[11] Израђивали су од свиле и вуне, а временом и од памука бројне предмете за украшавање одеће, као што су гајтан, разни конци, дугмад, кићанке и слично.

Махала Абди-баше
Хусејин Хасан, Шабан кројач, Оруч Алагоз, Перване дунђер, Али Пири, Ахмед син Мустафе, Мустафа Хусејин, Хасан Абдулах, Хусејин Абдулах, Али Сулејман, Бурак Мустафа, Меми син Ејнехана, Вели Ибрахим, Хусејин син Хасана субаше, Дервиш кројач, Перване кројач, Перване Абдулах, Мехмед Али, ... Хамза, Али Мехмед
Особа: 20

Махала Синан-бега
Хаџи Али, Вели син Мехмеда, Меми субаша, Али Абдулах, Меми син Хусејина, Хасан опанчар, Мехмед, Осман Курд, Пири, Курд Хусејин, Осман Али, Али Абдулах

[39]

Реџеб деде Илијас, Хизир Бали син Насуха, Сефер син Јусуфа, Омер Насух, Ширмерд Абдулах, Ибрахим син Абдулаха, Первиз син Абдулаха, Кара Хасан Абдулах, Хусејин Ферхад, Ахмед син Абдулаха
Особа: 22

Махала нове џамије Махмуд-бега
Кермејан имам, Хасан Абдулах, Хусејин Илијас, Илијас Хасан, Мустафа Хасан, Хаџи Халил, Хасан Пири, Тургај Абдулах, Халил син позаманте-ристе, Мехмед син Курда, Мустафа емин,[12] Али Курд, Махмуд Мехмед
Особа: 13

Махала Хаџи Касима
Ајдин син табака, Хизир Бали син табака, Касим син Абдулаха, Хасан Абдулах, Вели син табака, Хасан Тургуд, Хаџи Омер син Касима, Салих Ферхад, Меми Бали, Мустафа Абдулах, Хасан Мустафа, Али Абдулах, Ахмед Абдулах, Хамза Абдулах, Пири Тимурхан, Хасан син Абдулаха, Ибрахим пекар, Искендер Абдулах, Али син Искендера, Хаџи кечеџи,[13] Бали Меми, Абди Халифа имам, Рагиб Софи, Курд син Абдулаха, Ибрахим Умур, Мехмед син Мухарема, Карагоз Абдулах, Хусејин табаг, Турак, Мехмед Касим, Ризван Абдулах
Особа: 31

---

[12] Службеник коме је поверавана управа над извесним државним приходима и добрима.
[13] Прави кечета (тур. *keçe* – комад пустене тканине која се ставља испод коњског седла).

Махала суда
Мехмед Изудин, Хасан челеби хатиб са царским бератом, Муслихудин хатиб са царским бератом, Ибрахим син Ислама, Мустафа Мехмед, Ибрахим Мехмед

Махала солара[14]
Хусејин Хамза, Али Искендер, Шабан Мехмед, Халил Халифа имам, Ахмед алваџија, Јусуф Мурад, Турак, Хасан касапин, Мустафа Синан, Мустафа Махмуд, Дауд Мустафа, Сефер син касапина, Салих син Исе, Меми син Рамазана, ... Сефер, Мустафа Омер војвода, Мустафа Мурад, Шабан Хизир, Али син Абдулаха
Особа: 19

Махала џамије Хаџи Ибрахима
Хаџи син Махмуда, Ферах џундија, Махмуд Халифа имам, Сефер мујезин, Пири Халифа хатиб, Сулејман акинџија[15]

Махала шејха[16] **Хасана**
Хурем син Мехмеда, Меми син Абдулаха, Дервиш син Балија, Малкоч Абдулах, Турхан, Хајдар Ферхад, Хасан Абдулах, Дервиш Осман, Сефер син Сејидија, Јусуф Евренос, Дервиш Меми, Хасан Турхан, Јусуф Мустафа, Јусуф Абдулах, Турмуш Курд, Хизир син Синана
Особа: 16

Стара махала
Јусуф Абдулах, Насух Јусуф, Бали син Абдулаха, Бехрам син Ферхада, Сулејман Абдулах, Хусејин Абдулах, Курд табаг, Хасан Абдулах, субаша Меми, Мустафа Омер, Турак Мехмед, Сулејман берберин,

[40]
Хусејин Абдулах, Насух Јусуф
Особа: 14

---

[14] Орган који продаје државну со по монополсним ценама или организатор преноса соли.
[15] Учесник у организованом упаду на непријатељску територију. Циљ напада је било деморалисање становништва пљачком и пустошењем. Овакви упади вршени су по налогу Порте.
[16] Шејх, алим или учењак је особа која добро познаје Кур'ан и Сунет, као и ставове других учењака тако да може објашњавати неке верске недоумице и износити ставове по неким верским и световним питањима.

Махала Меми хоџе друго име Циганска [махала]
Мехмед мујезин, Хусејин кројач, Хасан кројач, Каја Бали син Велија, Пири син Махмуда, Малкоч Абдулах, Курд син Касима, Абди син Хусејина, Хусејин Али, Оруч син Курда, кројач Мустафа, Хајдар син Махмуда, Хусејин мујезин, Бехрам Абдулах, Мустафа кројач, Турак Шахин, Хасан пекар, Хусејин пекар, Ибрахим Курд, Мусли Мустафа, бравар Јахја, Мустафа Хусејин
Особа: 22

Махала Махмуда ћехаје
Бехрам касапин, Меми син касапина, Јусуф алваџија, Мустафа табаг, Софи Ферхад, Шабан пекар, Хасан калајџија, Али имам
Особа: 8

Махала Ајаса
Меми Караман, Јусуф алваџија, Хасан јаничар
Особа: 3

Махала Крагуј
Хришћани самог поменутог места
Илија Рајич, Живко Илија неожењен, Павло Марко, Вујица Недељко, Цветко Милој, Јован Цветко неожењен, Димитре Јован, Димитре Матеј, Рајич Милојко
Кућа: 8 Неожењених: 2

Махала Побрдје
Ђура Радисав, Јован Никола, Петар Никола неожењен, Стојан Вучихна, Радисав Дабижив, Комлен Радисав, Стојан Никола неожењен, Вуја Петар, Петар Вуја неожењен, Ђура Цветко, Дамјан Никола, Павло Ђура неожењен, Илија Никола неожењен, Живко Вук, Дабижив Вук, Михајло Живко неожењен, Недељко Милин неожењен, Комлен Бероје, Стојан Радисав, Лазар Јован, поп Никола, Милко Радисав, Славеј Милко, Костадин Мрата, Недељко Вукман, Радо Димитре, Стоја Димитре неожењен, поп Димитре неожењен, удовица Биљана, удовица Цвета, удовица Недељка, удовица Мара, удовица Вучица, удовица Тодора, Радко дунђер
Кућа: 19 Неожењених: 9 Удовица: 6

Махала Добролин
Вуксан Михал, Мартин Вуксан, Петко Станисав
Кућа: 3

Укупно:	
спенца	1.035
пшеница 50 товара	2.500
јечам 40 товара	1.000
просо 30 товара	750
ушур од кошница	200
порез на сено	145
порез од повртњака	56
порез од дрва	56
ушур од повртњака муслимана	100
пољачина	95
монополија	3.600
приходи од скеле на Морави у близини поменутог села годишње	4.500
приходи скеле не Морави, припада селу Варварин годишње	1.500
приходи скеле на Морави, припада селу Шанац[17] годишње	1.000
приходи од пола нијабета[18] тимара спахија годишње	6.000
приходи од ливада	
Комада: 2	
Порез годишње	555
Тржишне таксе, крварина,[19] младарина и порез на бурад годишње	40.698
Ливада Мустафе, 10 кола, порез	15

[41]

Хаса ливада поред куће судије самог поменутог места на основу старог дефтера.
Порез: 100

[17] Село Шанац које се налази северно од Крушевца.
[18] Приходи од новчаних казни и глоба за кривична дела, односно глобарина коју је становништво плаћало сходно одлуци наиба или кадије.
[19] Новчана надокнада за крвни деликт (за убиство или рањавање, односно проливену крв) коју је кривац морао да плати; а уколико он не би био пронађен, њу је плаћала заједница на чијем је земљишту пронађена жртва.

Поменута ливада је на основу старог дефтера уписана на 50 акчи. Санџакбег Крушевца, Рустем-бег, одредио је да припадне махали, пошто се налази у близини града. Становници те махале прихватили су да је узму у закуп за 100 акчи годишње. У старом дефтеру није тако забележено, па је уписано у нови дефтер.

Укупно: 65.000

Већина муслимана који су настањени у поменутој касаби, уписани су као акинџије. Пошто постоји служба на граници, они одлазе и служе, а када настане Свети рат они увек учествују и све време су у акцији. Они настоје да хватају лопове и разбојнике када се појаве у околини. Увек раде на чувању и одбрани Царства. За своју службу ослобођени су од авариза. У старом дефтеру је тако, па је и у новом дефтеру уписано да су ослобођени од изванредних намета и обичајних терета.

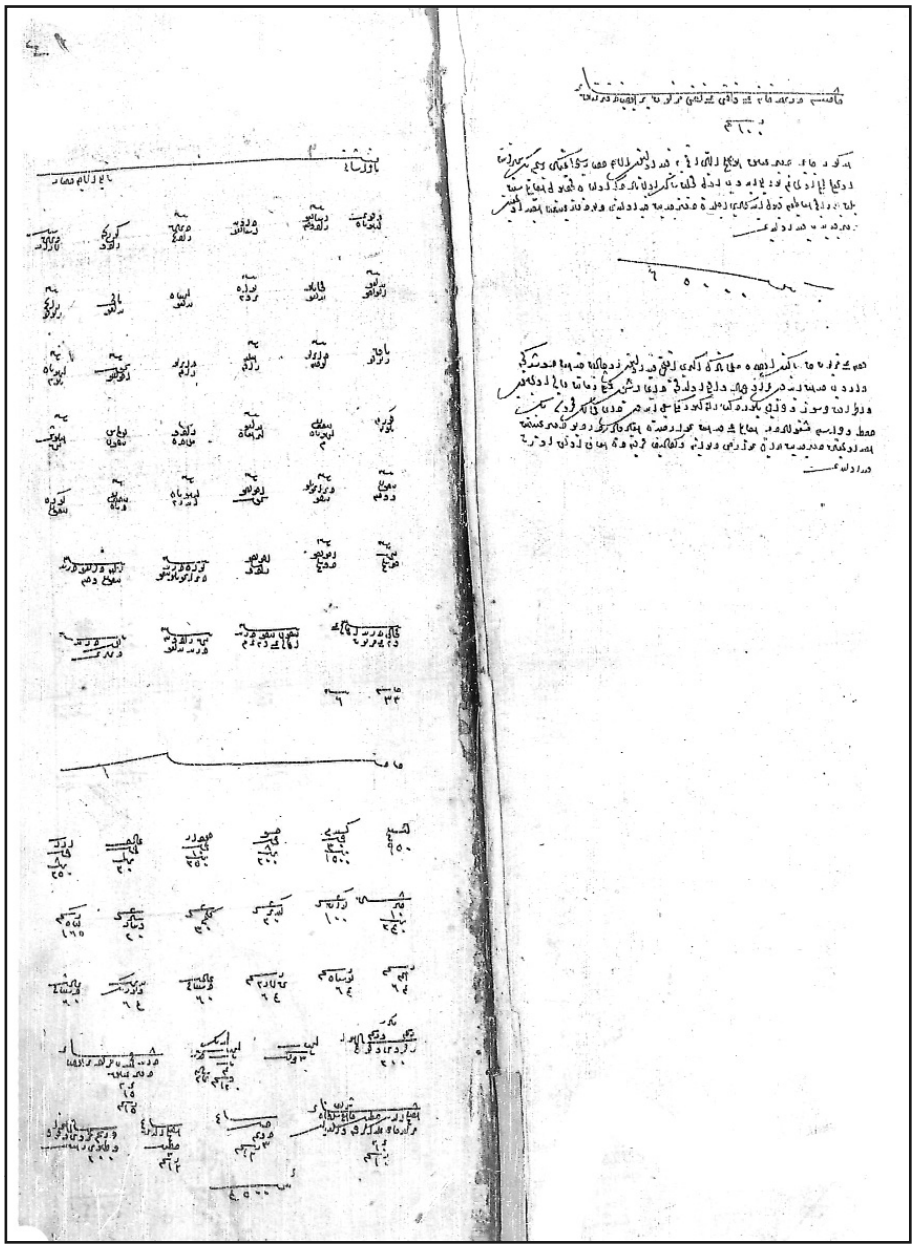

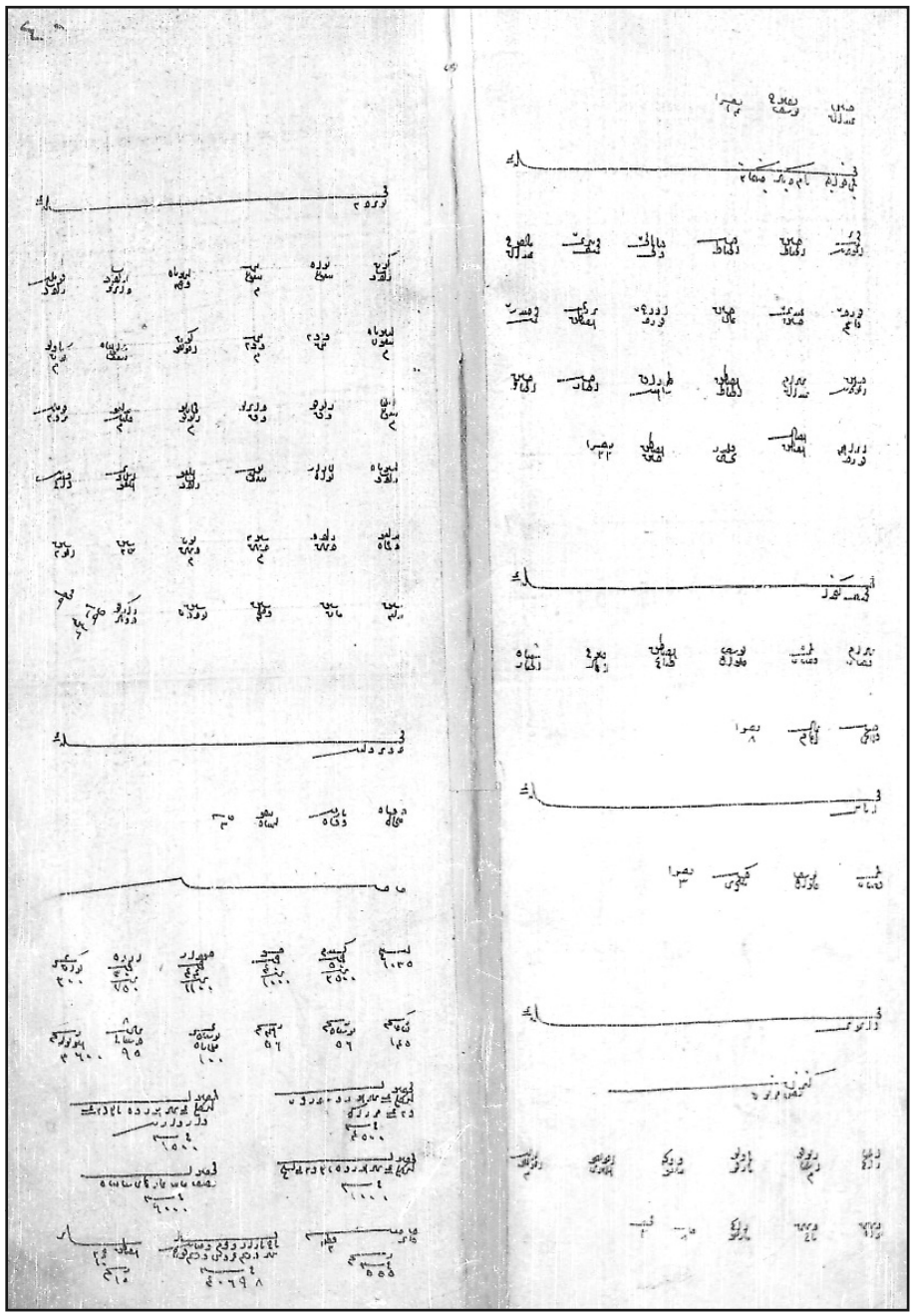

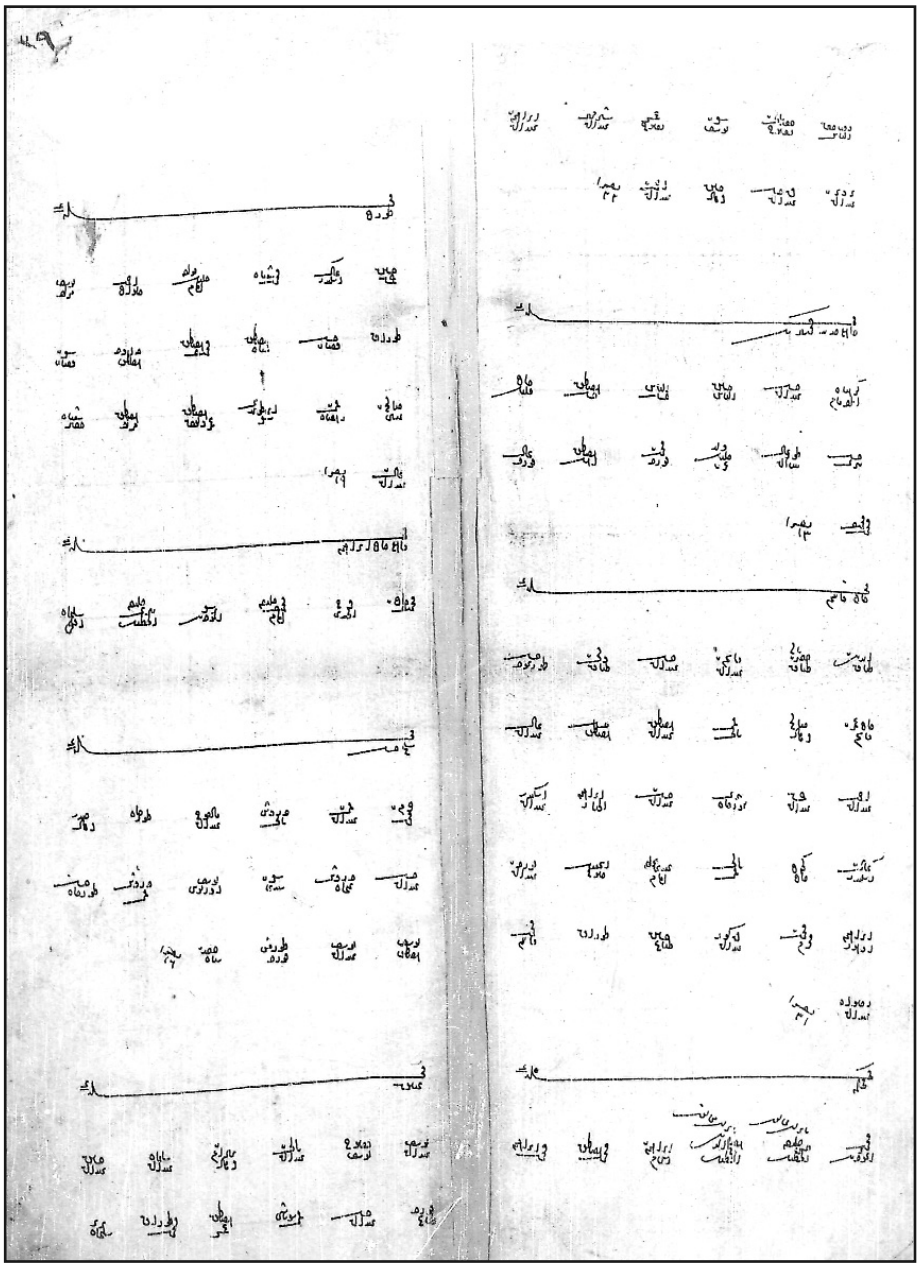

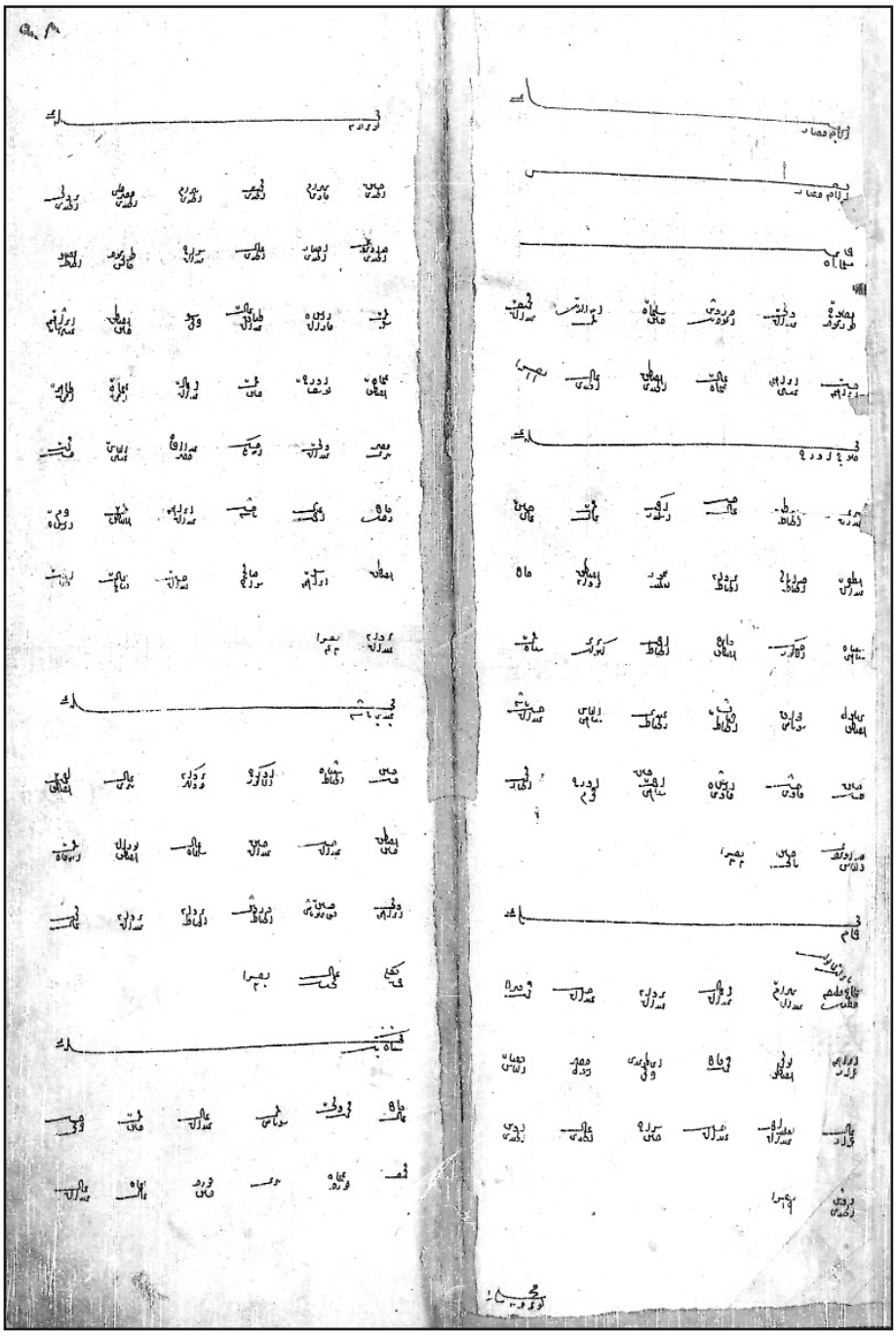

Dragana Amedoski

KRUŠEVAC *KASABA* IN THE YEAR 1584. (FRAGMENT FROM DETAILED CENSUS OF SANDJAK OF KRUŠEVAC)

Summary

Kruševac, the centre of Serbian medieval state, kept the position of regional centre even after falling into the hands of the Ottomans in the year 1455. Soon after Ottoman conquering Kruševac acquired urban demographic, religious and economic conditions to be awarded with the status of *kasaba* – small city open type settlement. Kruševac had permanently inhabited Muslim *cemâ'at*, several *mahalle*s, mosque, *çarsı* and other public facilities which characterised settlement of this type. Status of *kasaba* with conspicuous Muslim majority, Kruševac kept throughout the whole XVI Century.

Although the total number of dwellers in the town hadn't changed significantly, Muslim community increased constantly. Number of Christians suddenly decreased between the census in 1516 and 1530, and since then their function in the town life was becoming meaningless.

Census presented in the paper represents integral part of detailed census of Sandjak of Kruševac published in 1584. This is last known census of the above mentioned sandjak from the 16th Century. Significance of this source is that it offers information on number, religious and ethnical structure of Kruševac at that time. Hence, census contains information related to all Kruševac *mahalle*s (totally 17), craftworks (13 of them) and incomes that were collected in this *kasaba*.

***Keywords*:** Ottoman Empire, 16th century, Kruševac, Sandjak of Kruševac, census.

Чланак примљен: 06. 05. 2013.
Чланак коначно прихваћен за објављивање: 02. 09. 2013.